

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

7. Ишмурадова, З. Ислам и женщины Востока / З. Ишмурадова. – Ташкент, 1990
8. Балтанова Г.Р. Экономические и политико-правовые аспекты положения женщины в традиционных исламских странах: научное издание / Г.Р. Балтанова. Казань: Казан.гос. энерг. ун-т, 2003.
9. Уколов Р., Плугатерева И. Женское лицо страха // Новое время. - 2003. - №32. - С.32.
10. Куликова М. Шахидское счастье.[Электронный ресурс]. URL:<http://www.terrora.net/87-4-1.html>
11. Вагабов М.В. Ислам, женщина и семья. Махачкала, 1994; Шайдуллина Л.И. Арабская женщина и современность. М., 1978.

УДК ЭОЖ 37.014 (574) (091)

ҚАЗАҚ АҒАРТУШЫЛЫҒЫНЫҢ ДАМУ АЛҒЫШАРТТАРЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қасымқұлова Перизат Тұрдақынқызы

Астана қ. Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Perizat_enu@mail.ru

Ғылыми жетекші: ө.ғ.к, доцент Альпеисова Гулнар Туяқбаевна

Қазақ халқының мәдениет тарихында XIX ғасырдың екінші жартысы – XX ғасырдың басы негізгі шешуші кезең болды. Бұл кезеңде қазақ қоғамының рухани өмірінде ағартушылық мәдениет кең өріс алды. Қазақстанда Ағартушылық әлеуметтік-мәдени процесс ретінде дүниежүзілік өркениет қуатының және адамзаттың рухани өмірінің жалпы даму заңдылықтарының ықпалымен пайда болды.

Ағартушылық мәдениет – Қайта Өрлеу дәуіріндегі гуманизм мәдениетінің және Жаңа заман дәуіріндегі рационалистік ағымның негізінде дамыған еуропалық мәдениеттің заңды жалғасы болумен қатар, ерекше мән мен мазмұнға ие болған мәдениет типі.

Ағартушылық XVIII - XIX ғасырларда Батыс Еуропада дамыған, әлеуметтік прогресс пен мәдениеттің өркендеуінде ақыл мен парасаттың шешуші роліне деген нық сенімге негізделген идеялық ағым. Sapere aude! – өзіңнің ақылыңды батыл пайдалана біл! – Ағартушылықтың басты ұраны. «Ағартушылық деген не?» (нем. «Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?») деген сұраққа жауапты неміс ойшылы, ағартушы-гуманист Иммануил Кант былай ұсынады: «Ағартушылық – мәні әлеуметтік прогресті жүзеге асыру үшін адамзаттың ақыл-парасатын кең түрде пайдаланумен сипатталатын адамзат қауымының қажетті тарихи даму кезеңі» Ағартушылықты адамзаттың тектілік мәнінің көрінісі деп айта келе, Кант ақылдың озық үлгіде дамуы және пайдаланылуы адамзат қауымының үздіксіз моральдық жетілуі арқылы ғана мүмкін деген ойға қалтықсыз сенді.

Қазақ ағартушылығына рухани нәр берген құбылыс Ресей ағартушылығы болғаны тарихи шындық екені баршамызға мәлім. Бұл орайда орыс академигі Н.И. Конрад «Абай – Ахмет еліне Орыс ағартушылығы донор болды» деген ойды тұжырымдайды [1, 269 б.]. Алайда, мұндай тұжырымдар терең ғылыми сараптау мен талдауды қажет етеді. Өйткені, адамзаттың тарихи даму процесінен айқындалған шындық - отарлау саясаты мәдениетке еш жерде де қолайлы болған емес (оған мысал: еуропалықтардың Америкадағы үндістерге жасаған озбырлығы, ағылшындардың Үндістанды отарлау саясаты, т.б.). Ресейдің Қазақстанды отарлауының алғашқы кезеңі орыс ағартушылығының қалыптасу шағымен тұспа-тұс келді.

Сонымен, XIX ғасырдың ортасы – XX ғасырдың басында Қазақстандағы ағартушылық мәдениеті қоғамда қалыптасқан тарихи және әлеуметтік мәдени алғышарттардан туындап, өз заңдылықтарымен дамыды.

Ең алдымен, Қазақстанда ағартушылықтың пайда болуы қазақ қоғамының тарихи дамуындағы процестермен айқындалып қана қоймай, қазақ халқының тағдырын түбегейлі өзгерткен және оның саяси өміріне елеулі ықпал еткен саяси оқиғалармен де айқындалды. Еуропаның және Ресейдің алдыңғы қатарлы қоғамдық ой-санасымен тығыз байланысына қарамастан, Қазақстандағы ағартушылық қазақ қоғамдық өмірінің өзіндік ерекшелігімен айрықшаланған тарихи құбылыс болып сипатталады.

Біріншіден, ағартушылық Қазақстанның Ресейге қосылу процесімен қатар жүрді. Қазақ қоғамында рулық-қауымдық құрылым ыдырап, жаңа өндірістік қатынастардың дамуы барысында терең әлеуметтік-мәдени өзгерістер орын алды.

Екіншіден, ағартушылық идеялар орыс патшасының отарлау саясатына қарсы жұмылған ұлттық-демократиялық және ұлт-азаттық қозғалыспен тығыз байланыста өрбіді.

Үшіншіден, ағартушылық мәдениет Орыс ағартушылығының ықпалымен дамыды. Қазақ халқы Ресей арқылы Еуропаның озық мәдениетімен танысты. Орыс ағартушы демократтарының көзқарастары қазақ халқының ой-санасына терең сіңіп, рухани өмірдің жандануына ықпал етті.

Саяси партиялардың арасындағы идеялық күрес қазақ қоғамының барлық салаларында көрініс тауып, сол кездегі «қоғамдық мерекелерде халық ақындарының айтыстарында тілге тиек болды». Сол кездегі саяси оқиғалардың куәгері болған, ағартушы демократ Шоқан Уәлиханов өзінің жазбаларында аса көрегендікпен саяси талас тартысты «қазіргі кезде Шығысқа еліктеген ескішіл мұсылмандық пен жаңашыл орыс күштерінің арасында байқаусыз, бірақ мықты саяси тартыс болып жатыр», - деп сипаттайды [2, 303 б.].

Осы кездегі идеялық саяси күрес пен рухани процестерден қазақ ағартушылары да қалыс қалмай, оған белсенді түрде араласты. Алайда, озық ойлы қазақ ағартушылары саяси билік жеке басының мүддесі үшін пайдалануды немесе ескі патриархалдық құрылымды сақтап қалуды көздеген жоқ. Қазақ ағартушылары ең алдымен прогресс идеясын ұстанды. Олардың негізгі көздеген мақсаты қазақ халқының рулық-қауымдық құрылымның бұғауынан босап, қараңғылық пен надандықтан арылып, қазақ қоғамының прогресс жолымен дамуы болды. Ағартушылар қазақ қоғамының прогрессивті дамуында бар үмітін әлеуметтік-экономикалық және мәдени даму жағынан едәуір жоғары сатыда тұрған Ресей өркениетінің ықпалынан көрді.

Еуропалық Ағартушылықтың негізгі сипаты болған қоғамдық прогресс, қоғамның әлеуметтік-саяси құрылысын жаңарту идеясы қазақ ағартушылығында Қазақстанның Ресейге қосылуы, оның озық үлгілі мәдениетін қазақ қоғамына сіңіру идеясы арқылы өз көрінісін тапты. Қазақстандағы Ағартушылық еуропалық мәдениеттің, әсіресе, орыс мәдениетінің қазақ халқының ортасына терең енуіне негіз болды. Батыс Еуропа ағартушылары көздеген мақсаттар қазақ ағартушыларының көзқарасында мүлдем басқа сипатқа ие болды. Батыс ағартушыларының мақсаты идеалды буржуазиялық қоғам құру, адамдардың әлеуметтік теңдігі, ғылыми-техникалық прогресс болса, Қазақ ағартушылығының көздеген басты мақсаты ұлт азаттығы, қазақ халқының надандықтан арылуы, қазақ менталитетіне тән жалқаулық, еріншектік сияқты жағымсыз кеселдерден арылтып, белсенді еңбек етуге, ғылым мен білімге шақыру болды. Олар ғылым мен білімді бодандықтан құтылудың және дамыған өркениетті елдердің қатарына қосылудың басты жолы деп түсінді.

Алайда, қазақ ағартушыларының ортасында «Ресей шындығында өмір сүру» мәселесінде жүйеленген ой болған жоқ. Әркім өзінше түсіндірді. Мысалы, Шоқан Уәлиханов былай деп жазды: «Біздің ойымызша, әрбір халық үшін басты мақсат – еуропалық, жалпыадамзаттық ағартуды игере отырып, осы жолдағы кедергілермен тегеурінді күрес жүргізіп, прогресс пен мәдениетке қол жеткізу... Біздің халық көркемдіктен кенде емес өсімтал әдебиетке ие... Ал қоғамдық дамуымыз жоғары мәдени дамумен салыстырарлық балаң кезеңде тұр. Осы фактыға біздің бар үмітіміз бен келешегіміз негізделген. Оның үстіне орыстармен біздің тарихи қандық туыстық байланысымыз бар» [3, 199-201 б.].

Қазақ Ағартушылығына да барлық Еуропа елдері мен Ресей ағартушылығын сипаттайтын жалпы ортақ белгілер тән. Ең бастысы – білім мен ғылымды прогрестің

негізі, адамзатты бақытқа жеткізетін күш деп ұғыну. Дегенмен, Батыс Еуропада ағартушылық діни фанатизмге және шіркеуге қарсы ашық күрес түрінде, дінді мемлекеттен ажырату идеясы негізінде өрбісе, Қазақ ағартушылығы мұсылман ағартушылығымен тығыз байланыста дамыды.

Мұсылмандық ағартушылық рухының әсері Ресей империясындағы мұсылман халықтарында, соның ішінде қазақ ағартушылық мәдениетінде күшті болды. Қазақ ағартушыларының мұсылмандық ұстанымына ықпал еткен маңызды екі фактор:

Біріншіден, Патшалық Ресейдің Қазақстандағы рухани отарлау саясаты өзара байланысты екі маңызды бағытта жүргізілді: орыстандыру және христиандандыру. Патшалық Ресей қазақтарды отарлау мақсатында орыс мектептерін ашу ісін қолға алды. Сөйтіп екі саясатты қатар жүргізді: шоқындыру және орыстандыру. Қазақтарды шоқындыру саясаты ислам діні мен дәстүрлі ғұрыптарды шектеу, жергілікті дінбасыларын қудалау, сонымен православтық уағыздарға кең мүмкіншіліктер беру арқылы жүзеге асыру көзделді.

Екіншіден, қазақ қоғамының зиялы қауымы ислам дінінің қазақ халқының рухани өмірінде ерекше орын алатындығын жеткілікті түсінген. Қазақ ағартушыларының мұсылманшылдық ұстанымын айқындаған басты себеп – олардың ислам діні мен ғылымынан сусындап, мұсылманша тәрбие алғандығы.

XIX ғ. соңы – XX ғ. басында қазақ қоғамының даму жолы және ондағы діннің алатын орны мәселесінде қазақ ағартушылары арасында екі жақты көзқарас қалыптасты. Бір жағынан, Ресейде білім алып, орыс әдебиеті мен мәдениетінен сусындаған зиялы топ халықтың жарқын болашағын батыстың озық мәдени үлгілерін қабылдау арқылы түсіндірді және дінді мемлекеттен ажырату идеясын ұстанды. Екінші жағынан, ортодоксалды исламдық рухта тәрбиеленген, ислам дінінің үлгілері мен ережелерін өз бойына терең сіңірген зиялы қауым дінді басты орынға шығарды. Олар ислам ілімінің ғылым мен білімнің дамуына зор ықпалын көрсете келе, ұлт тұтастығын діни тұтастықпен тікелей байланыстырды.

Қазақ зиялылараның басым көпшілігі саясат пен руханият саласында негізінен еуропалық бағытты ұстанса да, олар ата дәстүр мен ислам құндылықтарынан қол үзген емес. Қазақ ағартушылары ислам дінін фанатизмнен, соқыр сенімнен тазартып, оны жаңғырту үшін күресті. Патша өкіметінің қазақ халқын біріктіруші күшке айналған ислам дініне шектеу қоюына қарсылық ретінде, империяның рухани отарлау саясатына қарсы тұру әдісі ретінде туындаған мұсылмандық ағартушылық-реформаторлық қозғалыс идеологиясының аса маңызды элементіне айналды.

Алаш зиялыларының мұсылманшылдық стратегиясындағы ағартушылық реформаторлық қызметі жәдиттік қозғалыспен ұштасты. Жәдитшілдік қазақ зиялылары арасында Қазан және Қырым татар мұсылмандары Әбді Курсави, Шихаб Маржани және қырым татары Исмаил бей Гаспаралы шығармашылығы арқылы таратылды. Мұсылмандық ағартушылықтың қазақ зиялыларына тигізген әсерін терең зерттеген белгілі алаштанушы ғалым Дихан Қамзабекұлы жәдитшілдіктің қазақ нұсқасы екі асудан тұратынын көрсетеді. Бірінші асу – 1890-1911 жылдар - үйрену, тәжірибе жинау шағы. Екінші асу – 1911-1920 жылдар - жәдитшілдік кең өріс алып, Алаш қозғалысына ұласу шағы [4, 54 б.].

Жәдитшілдік – бірыңғай саяси сипатты қозғалыс емес, ол – ағарту ісі мен руханиятты тұтастай қамтыған идеялық негізі бар концепция әрі ағым. Концепция болатын себебі, онда идея мен тәжірибенің арасын қосқан көзқарастар жүйесі бар. Ал, ағым болуының мәнісі, ол белгілі кезеңде Ресей мұсылмандарын ағартудың бір жолын, бірақ тиімді жолын көрсетті.

Жәдиттік ағартушыларлар ислам дініне көзқарасында, біріншіден, исламнан бас тартпай-ақ, оған ішінара реформа жасауға ұмтылды. Бұл орайда олар исламның прогреске, ғылымға, түрлі діндегі адамдардың тату тұруына қайшы келмейтінін ұтымды көрсете білді. Екіншіден, зиялылар мемлекеттің дамуының азаматтық қағидаттарын, дінді мемлекеттен бөлуді жақтады. Ұлтшылдық пен ислам арасында тұжырымдамалық пікір алалығы болғанымен, ұлтжанды қайраткерлер діни сананың бұқара арасында үстем екенімен санасуға және бұл факторды отаршылдыққа қарсы күресте пайдалануға мәжбүр болды, сөйтіп

ұлтшылдық идеялар исламмен тікелей немесе жанама түрде біріктіріліп, ислам ұлт-азаттық қозғалыс идеологиясының құрамдас бөлігіне айналды [5, 285 б.]. Сондықтан да жәдиттік ағым түріктік, ұлттық, исламдық идеяларды өзара тығыз ұштастырып, қоғамның азаматтық және діни негіздерінің синтезін құрады.

Сонымен, біздің ойымызша, XIX ғ. соңы – XX ғ. басында Қазақстандағы мұсылмандық ағартушылықтың айрықша көрінісі және идеялық негізі болған жәдитшілдік – барша мұсылман өркениетіне ортақ дәстүр мен жаңашылдықтың синтезді құбылысы.

Қазақ ағартушылығына жан-жақты сипаттама бере отырып, Алаштың рухани мұрасын зерттеуші ғалым Д.Қамзабекұлы өз еңбегінде тарихи-әдеби процесс пен ағартушылық ұғымдарының арақатынасын ашып көрсетеді. Әдеби процесс өзінен-өзі пайда болмайды немесе сырттан әкелінбейді. Ол белгілі бір елдің рухани күштерінің жетілуі, ізденуі, өрістеуі барысында туады. Сол елдегі қоғамдық-саяси, қоғамдық-әлеуметтік жағдай тарихи-әдеби процестен бейтарап болмақ емес. Мысалы, Қазақстан тарихы жағдайында елдің бас бостандығынан айырылғаны, отаршылдық езгінің қаймана халық түсінігіндегі көрінісі, бодандыққа қарсы күрес – бәрі рухани мұраларда бейнеленген. Адамның күйініші мен сүйініші, қайғысы мен қуанышы, бағы мен сорапы – жалпы сезімі мен тағдыры әдебиет материалы десек, осының баршасы тарихи-мәдени процеске өз ізін салады [4, 54 б.].

Ойымызды қорытындылай келе айтарымыз, қарастырып отырған кезеңдегі қазақ халқының бай әдеби-шығармашылық мұрасын Ағартушылық кезеңнен, Алаш қозғалысынан бөлек қарау мүмкін емес.

Қолданылған әдебиеттер

1. Конрад Н.И. Избранные труды.-Москва: Наука, 1977. - 621 с.
2. Уәлиханов Ш. Шығармалары.-А.,1984. Т.1.
3. Уәлиханов Ш. Таңдамалы шығармалары. –Алматы: Қазақ мемлекеттік баспа, 1987.
4. Қамзабекұлы Д. Алаштың рухани тұғыры.-Алматы: «Ел шежіре», 2008.
5. Алиев Р.Я. Ислам как компонент национализма // Советское востоковедение. Проблемы и перспективы. -М.,1988.

УДК 141.78:305

ОСОБЕННОСТИ ПОСТМОДЕРНИСТСКОГО ВИДЕНИЯ КАТЕГОРИИ СЕКСУАЛЬНОСТИ

Колиева Ирина Анатольевна

irina_kolieva@mail.ru

Аспирантка кафедры философии и социологии Днепропетровского национального университета железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна,

Днепропетровск, Украина

Научный руководитель – Т.И.Власова

Многочисленные постмодерные изменения в политико-социальном устройстве общества третьего тысячелетия затрагивают различные сферы жизни человека, в том числе и сферу интимной жизни. Сегодня многие исследователи обращаются к анализу социокультурной составляющей бытия человека, переживающей радикальную трансформацию (Э. Гидденс, З. Бауман, Дж. Батлер и другие). Проблемы интимной и эмоциональной сторон жизни человека, сексуальных и гендерных отношений, борьба сексуальных меньшинств за свои права, серьезные изменения ценностной иерархии и приоритетов жизни – это лишь немногие факторы, которые занимают ведущее место в современной философской и социологической мысли.